

עלון המשפט

ביה"ד "נתיבות חיים" שע"י מוסדות מענה שמחה י-ם
בנשיאות הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א
פנים מאירות 1 י-ם טל: 02-5023637, פקס: 02-5023655

גליון מס' 28 גליון חודש טבת ה' תש"ע

בית דין לענייני ממונות ובית הוראה

בית הוראה לענייני ממונות "נתיבות חיים"
שע"י כולל חושן משפט "אוהל יוסף"

בית ההוראה מיועד לביורר עניינים הקשורים לדניי ממונות, ניתן להתייעץ עם חברי בית הדין "נתיבות חיים" בענייני ממונות, וכן ניתן לקבל סיוע בעריכת חוזים צוואות וכדו' ללא צורך בקביעת תור. ניתן לקבל תשובות גם באידיש, באנגלית ובצרפתית.

בית ההוראה פתוח בימים א - ה בין השעות 15:30-13:40, 13:00-11:00
וביום ו' בין השעות 13:00-11:00. עם הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א

ניתן לפנות בשעות אלו גם בטלפון: 02-502-3637
או כל היום בפקס: 02-502-3655

דוא"ל: E-mail: beisdin@neto.net.il

כמו"כ ניתן לקבוע תור לדיונים בביה"ד "נתיבות חיים"
בפני: 052-7642-346

Questions related to monetary issues
can be addressed to the institute via our
website: www.institutefordayanim.com

חדש: ניתן לקבל מענה לכל שאלה בדיני ממונות
באתר: www.institutefordayanim.com

תוכן העניינים

- א. פסקי דינים – הלכות צדקה – חלק ז' – מעשר כספים
- ב. חיובים כספיים המוטלים על הדייר הבונה שיעור שנמסר ביום העיון שהתקיים ביום כ"ט אב תשס"ט
- ג. החלטות אסיפת וועד בית על פי הרוב

פסקי דינים – הלכות צדקה – חלק ז' – מעשר כספים

הרב יוסף פליישמן שליט"א

1. הפרשת מעשר כספים היא מעלה גדולה מאד, והיא סגולה לעושר¹ ושיזכו בניו לרשת נכסיו אחריו².
2. על אף שאסור לנסות את הקב"ה שנאמר (דברים ו טז) לא תנסו את ה' אלוהיכם, מכל מקום במצוות מעשרות מותר לנסות את הקב"ה שיעשר את יבולו ובשכר זה יתעשר³. לדעת רוב הפוסקים (וכן פסק החפץ חיים) דין זה אמור אף לענין מעשר כספים⁴, ויש סוברים שבכל צדקה מותר⁵, אמנם, יש סוברים שאינו אמור רק לענין מעשר תבואה⁶. לכל הדעות, אסור לנסות שיזכה לטובות אחרות חוץ מעשירות⁷.

1. מקורו הוא במדרש תנחומא פרשת ראה סי' יח "עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, עשר כדי שלא תתחסר רמו למפרשי ימים להפריש אחד מן עשרה לעמלי תורה". וכן הוא בילקוט שמעוני רמז תתצג. והתוספות בתענית דף ט ע"א ד"ה עשר תעשר מביאים בשם הספרי שדרשת חז"ל בגמ' שם עשר בשביל שתתעשר, היא על מי שמעשר אף את הכסף שמרוויח, ובהמשך מביא שם שמי שאינו זכיר בזה מפסיד. הגר"ח מוולאז'ין בספר כתר ראש סי' קכג מביא בשם הגר"א שהמפרש מעשר מובטח לו שלא יבוא לידי הפסד, והמפרש חומש מובטח לו שיתעשר, ולכאורה המקור לדבריו הוא המדרש תנחומא "עשר בשביל שתתעשר עשר בשביל שלא תתחסר" שעל ידי מעשר אחד לא יתחסר ועל ידי המעשר השני יתעשר. 2. כן כתב רבי שעפטיל (בן השל"ה הקד') בספרו ווי העמודים סוף פרק טו "ומשבח אני את האשכנזים המעשרים מעותיהם ונוהרים במצוה זו במאוד מאוד והיא שעומדה להם שירשים ומורשים נכסיהם לדור ודור". וכן כתב בספר זכרון משה על התורה פרשת לך לך "וכן ראיתי נהוג בין רוב האשכנזים יצ"ו (שהיו זכרים כמעשר) ואחר כך כשבאתי למדינות אלו ראיתי רובא דאינשי לא נהירו במצוה זו כראוי... אמרתי בלבי אולי זו היא שראיתי על הרוב שהאשכנזים עושים קיים בידם ומנחילים לבניהם ולבני בנייהם אחריהם מה שאין כן במדינות אלו מעט מזעיר". 3. המקור בגמ' תענית דף ט ע"א "אשכחיה רבי יוחנן לינוקא דריש לקיש אמר ליה אימא לי פסוקיך אמר ליה עשר תעשר, אמר ליה ומאי עשר תעשר, אמר ליה עשר בשביל שתתעשר, אמר ליה מנא לך, אמר ליה זיל נסי, אמר ליה ומי שרי לנסויה להקדוש ברוך הוא והכתוב (דברים ו) לא תנסו את ה', אמר ליה הכי אמר רבי הושעיא חוץ מזה שנתעשר אל כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתו ובחננוני נא בזאת אמר לי צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די". הפרישה בסי' רמז אות יב מביא את המהרש"ל שההיתר לנסות הוא, שבהבטחה שיתעשר וראית, אין זה בגדר ניסיון. 4. אף שהפוסק במלאכי נאמר לענין מעשר תבואה, מכל מקום האור זרוע בהלכות צדקה סי' יג מביא הדין הנ"ל לענין צדקה, הרי שסובר שמותר לנסות את הקב"ה במעשר כספים, וכן כתב בספר חסידים סי' קמד "גדול הפרשת מעשר שאמר הקב"ה בתנוני... אותו מעשר הוא מעשר עני לתת לעניים מעשר מכל מה שירויה אדם הן בריבית והן בלהשכיר את עצמו וכו'", וכן כתב רבינו יונה בספר היראה. 5. הטור בסי' רמז סובר יותר מכך, שבכל נתינת צדקה מותר לנסות ולא רק במעשר כספים והבית יוסף חולק עליו שלא נאמר דין זה רק במעשר כספים ולא בכל צדקה. המחבר השמיט דין זה, והרמ"א בסעיף ד מביא דעת הטור שמותר לנסות בכל צדקה ודעת הבית יוסף שרק במעשר. הערוך השולחן שם סעיף ו מכריע כדעת הטור, וז"ל: "ולענ"ד אין שום סברא לחלק בכל אלו וגם החוש מעיד מכמה עשירים שכל מה שנותנים יותר מתעשרים יותר". 6. בשו"ת שאילת יעקב ח"א סי' ג חולק על הרמ"א וטעמו שאין מצוות מעשר בכסף (וכדעת הבי"ח בהערה 11) ומעשר כספים אינו אלא שיעור במצוות צדקה ולכן אין במעשר כספים את הסגולה המיוחדת של מעשר, ואינו אלא כמו כל צדקה, שאף שנותנת עושר מכל מקום לא נאמר בזה עשר בשביל שתתעשר וממילא אסור לנסות את הקב"ה. ומביא ראיה מגמ' שבת דף קיט ע"א "עשירים שארץ ישראל במה הן זוכין, אמר לו בשביל שמעשרין שנאמר עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר", הרי שרק בארץ ישראל שנוהג בו מעשר דגן נאמרה הבטחה זו. דבריו מובאים בפתיחת תשובה סי' רמז ס"ב, ומביא שאף השל"ה הקד' וספר משנת חכמים חולקים על הרמ"א. השל"ה מפרש בדברי הטור שאינו בא להתיר לנסות את הקב"ה, אלא בא לומר שמצוות צדקה מביאה עשירות. אמנם החפץ חיים בספר אהבת חסד ח"ב פרק יח פוסק כדעת הרמ"א שמותר לנסות במעשר כספים וכתב שכן משמע בתוספות תענית דף ט ע"א. ומוכיח שם שדין זה נאמר אף במעשר דרבנן, שהרי המקור שמותר לנסות במעשר הוא במלאכי, ומלאכי הוא עזרא שהיה בתחילת בית שני, ולדעת רבנן ביבמות דף פב לא היו נוהגים תרומות ומעשרות בבית שני רק מדרבנן. וכתב הטעם שיש אף הפרשת המעשר היא מדרבנן, מכל מקום כיון שנותנת את מעשרות לכהנים וללוויים העובדים בבית ה', כמפורש בפסוק שם, יש בהם סגולה ליעשר. וכן גם במעשר כספים שיעיקר המצוה הוא לתת לעמלי תורה, כמבואר במדרש תנחומא, יש בו סגולה לעשירות. ועל טענת היעב"ץ שמעשר הוא שיעור בצדקה ולא מצוה מיוחדת כמעשר תבואה, כתב האהבת חסד שדווקא לחלק בכך. ולפי דברי האהבת חסד יש לעיין אם אדם שנותן את כספי המעשר לשאר מצות, כגון לבנות בית הכנסת, ואינו נותן לעמלי תורה, גם רשאי לנסות את הקב"ה. עוד כתב האהבת חסד בפרק יט הגה"ה שניה לפרש לשון חז"ל "עשר

העלון נודב לעילוי נשמת

ר' אורי אפרים ז"ל ב"ר יוסף יצחק פרלמן יבלחט"א

3. אף מי שנותן יותר ממעשר, עדיף שיפריש תחילה מעשר במדויק⁸, ולאחר מכן יוסיף⁹. וכן אם נוהג לתת חומש, עדיף שיתן פעמיים מעשר, שעל ידי זה מביא ברכה לעצמו¹⁰.
4. יש סוברים, שיש חיוב לתת מעשר כספים, כמו שיש חיוב לתת מעשר עני מיבול ארץ ישראל¹¹, ודיניהם שווים בכמה דברים¹². אמנם הסכמת רוב הפוסקים היא שאינו חיוב מצד מצוות מעשר, לא מהתורה ולא מדרבנן¹³, אלא שיעור בינוני במצוות צדקה¹⁴ וכפי שהרבה בני אדם נוהגים.
5. אדם שהפריש מעשר פעם אחת וחשב בלבו לנהוג כן בקביעות¹⁵, או אפילו לא חשב אלא שנהג כן שלוש פעמים¹⁶, הרי זה כעין נדר וחייב לנהוג כך¹⁷, ואם רוצה לחזור בו צריך 'התרת נדרים'. ולכן כתבו הפוסקים עצה טובה¹⁸, שבשעה שמפריש מעשר בפעם הראשונה, יפרש שאינו מקבל על עצמו לנהוג כך תמיד ועושה זאת בלי נדר¹⁹.
6. אדם שנהג להפריש מעשר מאחר וסבר שיש חיוב לעשות כך, ושוב נודע לו שאין חיוב, נדרו הוא נדר טעות ואינו צריך התרה²⁰.

בשביל שתתעשר עשר בשביל שלא תתחסר", שאם צריך לבוא על האדם עניית ח"ו, כגון באחד מארבע דברים הנזכרים בסוכה דף ע"ב, זכות המעשר תעמוד לו שעל כל פנים לא יתחסר. ולפי זה קשה שאין יכול לנסות את הקב"ה שיבוא לעשירות והוא אינו מובטח רק שלא יתחסר, ואפשר ליישב שאדם שיש בו אחד מארבע דברים אינו יכול לנסות רק שלא יתחסר. 7. כן כתב בפתיחת תשובה סי' רמז סק"א בשם ספר משנת חכמים. וכן מסתבר, שהרי בפסוק במלאכי אין רק הבטחה לעשירות, ואין יכול לנסות לדברים אחרים. 8. כן כתב בשו"ת חוות יאיר סי' רלד בהגה"ה שאף במעשר כספים נאמר במשנה באבות פ"א משנה טז 'ואל תרבה לעשר אומדות', ומביא מה שכתב התוספות יום טוב שם שאפילו פעם אחת אסור לעשר מאומד, והלשון 'ואל תרבה' הוא שלא ירבה על השיעור על ידי שיעור מאומד. אמנם הפתחי תשובה בסי' רמז סוף סק"ב מביא בשם ספר משנת חכמים שסובר שאפשר להפריש מעשר כספים מאומד. ואפשר שהמשנת חכמים אזיל לשיטתו שמעשר כספים אינו אלא מנהג ולכן לא שייך בו האיסור לעשר אומדות, אבל החוות יאיר, אף שהוא סובר שמעשר כספים הוא שיעור בהלכות צדקה, מכל מקום, מהלכות צדקה שהשיעור יהיה בדיוק. 9. כן כתב בשו"ת אבקת רוכל סי' ג וז"ל: "כי צריך בתחלה כדי שיהיה מותר לנסות השי"ת בו ושיזכה בזה למעלת העושר שיעשה חשבון מכל אשר יש לו גם מהקדמן ומכל עשרה יפריש אחד לא פחות ולא יותר ואם ישאר איזה מותר שאינו מגיע לחשבון עשרה יניחנו בכיס לברו ולא יערבנו עם השאר", (הבית יוסף חתום שם על תשובה זו, אבל הכנסת הגדולה בסי' רמז מביא אותה תשובה בשם מהר"ר מתתיה טרייש. החיד"א כבר כתיב מי כתב תשובה זו, ובספר מחזיק ברכה כתב שאין ראייה ממה שנדפס על ק"ש הבית יוסף, שהמדפיסים היו רגילים לזייף). וכן מבואר בספר אהבת חסד שמובא בהערה הבאה. עוד מביא מחזיק ברכה בשם ספר הקנינים לרבי אהרן מקרדיאה שיש סגולה מיוחדת למי שמעשר בדיוק, שאלף וחמש מאות וארבעים (גימטריא של 'עשר תעשר') רגיעים ניזונים בזכות המעשר ומשפיעים ברכה על הנותן. 10. כן כתב האהבת חסד פרק יט סעיף ג בהג"ה שמזה שדין חומש נלמד מהפסוק 'עשר אעשרנו' משמע שיש ליתן פעמיים מעשר ולא חומש בבת אחת. ומביא שם שחומש מן הרווחים הוא כנגד תרומות ומעשרות, שתרומה היא אחד מחמישים וביחד עם שתי המעשרות הוא מעט יותר מחומש (20.62%). וצריך עיון שבפתיחת תשובה סי' רמז סק"א מביא בשם שו"ת נודע ביהודה קמא יו"ד סי' עג שאפשר לרשום כל מה שנותן לצדקה, ולחשב פעם או פעמיים בשנה את הכנסותיו ואת הצדקה שנתן, ואם חסר לחשבון המעשרות ישלים, וכן כתב האהבת חסד עצמו בפרק יח סעיף ב. ולכאורה יש לעיין, שהרי אינו נותן מעשר בבת אחת, ולפי האהבת חסד צריך שיהיה הפרשה של מעשר. וצריך לומר שבאמת מעצם דין מעשר אין חיוב להפריש בבת אחת, אלא שכדי לזכות לכל המעלות שיש במעשר יש להפריש בבת אחת, ומי שנוהג בדרך שכתב הנודע ביהודה, אין לו מעלה זו. 11. הבי"ח ביו"ד סי' שלא אות י כותב שיותר מלמעט מעשר עבור הצדקה שבני העיר מחייבים אותו ליתן לפדיון שבויים או לסעודות עניים, אף שאינו יכול לפרוע חיובים אלו ממעשר שני, מכל מקום מעשר כספים אינו אלא מנהג. ה"ט"ז שם בס"ק לב חולק עליו וסובר שמעשר כספים דינו כמעשר עני, ומחוייב לעשר את רווחיו כשם שמחוייב לעשר את פירותיו, ולכן אינו יכול לפרוע בו את חובותיו. ומדייק כן מדברי השו"ע בסי' רמז סעיף א שמעשר כספים הוא חיוב גמור. אמנם ה"ט"ז כותב שם שאפשר לתת כספי מעשר לפדיון שבויים, ואפילו מעשר עני, אלא שאם בני העיר הטילו עליו להשתתף בסך מסוים אינו יכול לפטור את עצמו בכספי מעשר. הבית מאיר שם מסכים לדעת הבי"ח, ודוחה את ראיית ה"ט"ז מהשו"ע בסי' רמז, שלא כתב השו"ע אלא שיש שיעור של מעשר למי שרוצה לקיים מצות צדקה במידה בינונית, ועל כל פנים מצוות צדקה היא, אבל לא שיהיה דינו כמעשר עני, ומה שבני העיר מחייבים אותו מדין כפייה על הצדקה שפיר נכלל בשיעור המעשר. התוספות בתענית דף ט ע"א הביאו בשם הספרי "עשר מעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה אין לי אלא תבואת זרעך שחייב במעשר רבית ופרקמטיא וכל שאר רווחים מנין לתלמוד לומר את כל הדוה מצי למימר את תבואת מאי לל רביות רבית ופרקמטיא וכל דבר שמרויח בו", ומדברי התוס' מדויק רבי דוד אופנהיים (בתשובה המובאת בשו"ת חוות יאיר סי' רכז) שיש חיוב מעשר בכסף בדומה לחיוב מעשר בתבואה, ותמה על הבי"ח שהתעלם מן הספרי, אמנם, החוות יאיר שם השיב לו שדרשת הספרי אינה אלא אסמכתא. דברי הספרי מובאים אף בשו"ת בית אפרים סי' פד, ובהגה"ה מן המחבר כתב שאישמיתיה להב"ח דברי הספרי. ולפי החוות יאיר אינו קשה. 12. כגון לפרוע חובו לצדקה מכספי מעשר, וכפי שהבאנו בהערה הקודמת. וכן לענין לנכות את ההוצאות מן הרווחים בחישוב המעשרות, שרבי דוד אופנהיים שם סובר שאין לנכות את ההוצאות, כשם שאין מנכים את הזרעים בחשבון תרומות ומעשרות בדבר שורעו כלה. והחוות יאיר שם ובשו"ת שאילת יעבי"ץ סי' ו השיבו על טענת רבי דוד שאי אפשר ללמוד מתרומות ומעשרות, שמעשר כספים אינו אלא מנהג וכדעת הבי"ח, ואין צריך להחמיר כל כך. עוד מצינו בשו"ת מנחת יצחק חלק י סי' פה שהביא בשם שו"ת רבי טיאה ווייל סי' ס ושו"ת משפט צדק שעיקר מעשר כספים נתקן בארץ ישראל שנוהג שם מעשר עני בתבואה. אבל שאר הפוסקים סוברים שאין להשוות אותם כל כך. 13. כן דעת הבי"ח והבית מאיר והחוות יאיר שהובאו בהערה 11 והשאילת יעבי"ץ שהובא בהערה הקודמת. וכן כתב בשו"ת תשובה מאהבה סי' פו ומוכיח כן משו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג סי' עד שכתב "מעט מעשר אחרי שהחזיקו לתת לעניים אין לשנותם למצוה אחרת דנראה כגזול לעניים דאף על גב שאינו מן התורה אלא מנהג... אבל מעות מעשר כבר זכו בה עניים ע"י מנהג". ועיין שם בהמשך דברי המהר"ם שמוכח שעצם מעשר כספים הוא מנהג ולא רק מה שנותנים אותם לעניים. וכן דעת שו"ת פני יהושע סי' ג, ולכן התיר לקנות עליה לספר תורה בכספי מעשר, אף בקהילה שקבעו שכל אחד חייב לקנות עליה לפחות פעם בשנה. וכן כתב בשו"ת חתם סופר סי' רלא בדעת המהר"ל שהובאה ברמ"א סי' רמז סעיף א. וכן נראה דעת האהבת חסד ח"פ פרק יט, וכן מוכח ממה שכתב להיוהר לפרש 'בלי נדר' שלא יחול עליו נדר, ונדר לא שייך שיחול רק במנהג ולא בדבר שחייבים מן הדין. וכן מוכח ממה שפסקו בפתיחת תשובה סי' רמז סק"ב, בברכי יוסף סי' רמז אות יח ובשו"ת מנחת יצחק ח"י סי' פה, שאפשר להתנות ליתן ממעות מעשר לשאר מצוות וכדומה, ואם המעשר הוא חיוב לא שייך להתנות. 14. כן כתב הרמב"ם בהלכות מתנות עניים פרק ז הלכה ה ששיעור מעשר הוא מידה בינונית בצדקה, וכן נפסק בשו"ע סי' רמז סעיף א, ועיין הערה 11 מה שכתבנו בשם הבית מאיר שמעשר כספים אינו מצווה מחמת עצמה אלא שיעור בצדקה, וכן כתב בספר דרך אמונה פרק ט ס"ק כז. בספר ברכי יוסף סי' רמז אות ג כתב שמקור דברי הרמב"ם שמעשר הוא מידה בינונית, הוא מדמצינו כמה שיעורים בצדקה: בגמ' כתובות דף נ ע"א שיעור חומש בצדקה, בספרי ובמדרש תנחומא שיעור מעשר ובב"ב דף ט ע"א שיעור שלישית השקל, יישב הרמב"ם שחומש הוא מצוה מן המובחר, מעשר הוא מידה בינונית ופחות ממעשר עד שלישית השקל - אף שהוא מקיים המצווה - הוא עין רעה. 15. כן מבואר בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג שהובאה בבית יוסף סי' ריד ד"ה ומה שכתב רבינו, וכן כתב המשנה ברורה בסי' תקצו סק"ו. 16. שיעור ג' פעמים לא נזכר בשו"ע אבל האחרונים הביאו שיעור זה שבוה נחשב למנהג, בשו"ת חתם סופר יו"ד סי' רלא ובמשנה ברורה סי' תקצו סק"ד בשם הפרי מגדים והחיי אדם. וכן נוהגים לומר בנוסח התרת נדרים "שנהגתי שלוש פעמים ולא התניתי שיהיה בלי נדר". 17. המקור שנדר חל על ידי מנהג הוא בנדרים דף טו ע"א "ומי איכא בל יחל דרבנן, אין, והתניא (בלשון הוכחה) דברים המתירים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם שנאמר לא יחל דברו". וכן נפסק ביו"ד סי' ריד סעיף א. ובברכי יוסף שם (הובא בגליון השו"ע) שם מדייק מלשון השו"ע 'הוי כאילו קבלו עליהם בנדר' שאינו נדר גמור, אלא מדרבנן. וצריך עיון למה הוצרך לדייק כן מלשון השו"ע הרי מפורש כן בשם. ובספר כל נדרי פרק עב סעיף ה מביא מחלוקת הפוסקים בזה, ורובם סוברים שהנדר מדרבנן, ויש שכתבו את ההוכחה מהגמ' בנדרים. ויש לציין שבנידון דין אם התורם החליט בלבו להפריש מעשר, יתכן שיחול נדר מן התורה מדין נדרי מצוה במחשבה, ועיין בספר כל נדרי פרק סא ומה שכתבנו בגליון 23 דין 2. 18. טעם נוסף שראוי להיוהר שלא יחול נדר, מאחר שיש איסור בל תאחר על מי שנדר לצדקה ולא הפריש את הכסף ויש עניים מזומנים לפניו, כמבואר בראש השנה דף ו ע"א, ואם לא יפרש 'בלי נדר' יחול עליו נדר כאילו נדר שיתן צדקה כשירוויח ויעבור על איסור בל תאחר מיד כשירוויח, וכן כתב בספר דרך אמונה פ"ח סק"ח. 19. כן כתב השו"ע ביו"ד סי' ריד סעיף א לענין הנהגה טובה "הרוצה לנהוג בקצת דברים המתירים, לסייג ופרישות, יאמר בתחלת הנהגתו שאינו מקבל עליו כן בנדר, וגם יאמר שאין בדעתו לנהוג כן אלא בפעם ההוא או בפעמים שירצה, ולא לעולם". וכן כתב בספר אהבת חסד פרק יח סעיף ב לענין מעשר כספים, אלא שלא כתב הנוסח של השו"ע שאין בדעתו לנהוג כן לעולם, אלא הנוסח שעושה בלי נדר. ולכאורה אף לפי השו"ע אין עיכוב בזה. ובספר כל נדרי פרק עב הערה יח האריך בזה. 20. כן הוכיחו התוספות בפסחים דף נא ע"א ד"ה אי אתה, מזה שרבי התיר לאכול יכול בית שאן מבלי להפריש תרומות ומעשרות, אף שנהגו להחמיר, כמבואר בחולין דף ו ע"ב. וכן נפסק ברמ"א שם.

7. יש סוברים, שאף אם לא אמר 'בלי נדר' בפעם הראשונה, אם עשה 'מסירת מודעה' בערב ראש השנה, כנהוג בנוסח 'התרת נדרים'²¹, אינו חייב להתיר את הנדר²², ואף לדעה זו ראוי לכתחילה להתיר את הנדר²³.
8. הנוהג להפריש מעשר בקביעות, ואירע פעם אחת שלא היה ביכולתו להפריש מעשר ואינו מוצא מי שיתיר נדרו וגם לא מסר מודעה בערב ראש השנה, אינו חייב לדחוק את עצמו ולהפריש מעשר ואינו חייב להשלים כשירווח לו²⁴, אבל אם רוצה להפסיק באופן קבוע צריך להתיר הנדר²⁵.
9. אדם שמפריש מעשר ואינו רוצה למוסרו מיד לעני או לגבאי צדקה, יפרש בפיו שהכסף אינו מוקדש לצדקה עד שיגיע לידי העני, או יפרש שיוכל ליתנו בכל עת שירצה²⁶. כדי שלא ייכשל באיסור 'בל תאחר'²⁷.
10. אדם שיש לו כסף²⁸ ועני מבקש ממנו צדקה, והוא מכיר בו שהוא עני²⁹, חייב לתת לו צדקה מן התורה³⁰. ויש סוברים שחייבים לתת למי שיודעים שהוא עני, אף אם אינו מבקש³¹. ויש שכתבו שאין חיוב לתת צדקה לעני ששולח מכתבים לנמענים רבים³², וכן נוהגים.
11. אם אין לו כסף כדי פרנסת בני משפחתו³³, או שכבר נתן חומש³⁴ מנכסיו לצדקה³⁵, פטור מליתן צדקה לעני שמבקש. ויש סוברים שאם נתן שלישית השקל לשנה³⁶ וקשה עליו לתת יותר, אינו עובר, אף שלא נתן חומש³⁷.

1 קטלוג 21

21. בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' צא אות כ מסתפק אם הגילוי דעת מועיל אם זכר אותו ואף על פי כן נהג שלוש פעמים (שבנדר מפורש מבואר בנדרים דף כג ע"ב שאין מסירת המודעה מועלת אם זכרה בשעה שנדר, שבשעת הנדר חזר מהמודעה). ומסיים שהאומר את נוסח 'התרת נדרים' שלנו, שמפרשים שמתירים אף הנהגה טובה ועל זה חוזרת מסירת המודעה, רשאי להקל ולהסתמך על מסירת המודעה לענין מנהג של מצוה או שאמר לעשות מצוה ולא פירש שעושה נדר. ואף שבכל חיים סי' ולא בשו"ת מנחת שלמה שם שאפשר לסמוך על מסירת המודעה לענין מנהג של מצוה או שאמר לעשות מצוה ולא פירש שעושה נדר. ואף שבכל נדר שמפרש בפיו אין סומכים על המודעה, בנדר שנעשה מכוח גזירת הכתוב מסירת המודעה מועלת. יש לציין שבשו"ת תשורת שי סי' תקפז כתב שאם אמר כל נדרי יחד עם הש"ץ ואמר את הנוסח "מיום כיפורים זה עד יום כיפורים הבא עלינו לטובה", נחשב כאילו מסר מודעה, זאת על פי דעת רבינו תם בפסקי הרא"ש נדרים פי"ג סי' ה. אמנם באופן זה יתכן שלא יועיל אם זכר את הגילוי דעת בשעה שנהג להפריש מעשר אף לדעת מנחת שלמה, ועיין בהערה הקודמת. 23. כן כתב בספר הליכות שלמה על המועדים תשרי - אדר עמוד ז' הערה 37 שאף שהגרש"ז אירבאך סבר שאפשר לסמוך על מסירת המודעה, עם כל זה הורה לכתחילה להתיר את הנדר. 24. כן כתב בספר צדקה ומשפט פ"ה הערה כ"ד ונלענ"ד, וראייתו ממי שנהג להתענות בעשרת ימי תשובה ואינו יכול להתענות מחמת חולשה, שאינו צריך להתיר נדרו ואינו חייב להשלים. אבל לכאורה דין זה תלוי במחלוקת האחרונים, שבי"ד סי' ריד נפסק שהנהוג להתענות בעשרת ימי תשובה ורוצה לחזור מאחר שאינו בריא, צריך להתיר הנדר, ובאו"ח סי' תקסח סעיף ב פסק הרמ"א שהנהוג להתענות תענית בה"ב וארע ברית רשאי לאכול ואינו צריך התרה, שלא נהגו להתענות כשיש סעודת ברית. הש"ך שם ס"ב מיישב שרגילות הוא שיהיה ברית בה"ב ונהגו שלא להתענות ועל דעת מנהג זה נדר, אבל המתענה בעשרת ימי תשובה לא עלתה על דעתו שיחלה ולכן צריך התרה. והדגול מרבבה כתב שדברי הש"ך דחוקים ולכן מיישב שבאו"ח מדובר באחד שאינו רוצה להתענות באופן חד פעמי כיון שאירע ברית ולאחר מכן ימשיך במנהגו להתענות בה"ב, מה שאין כן ביו"ד מדובר באחד שחלה ורוצה להפסיק להתענות לגמרי. המשנה ברורה בסי' תקפא ס"ק יט מביא את שתי הדעות ושער הציון ס"ק עג כתב "ואפשר דאם אינו מוצא מי שיתירן יש להקל במקום הדחק". ונידון דידן לכאורה דומה לחלה שחייב התרה ליתע הש"ך, אבל לדעת הדגול מרבבה אינו חייב התרה אם הוא תוקר רק באופן חד פעמי. לכן כתבנו שאם אינו מוצא מי שיתירנו רשאי להקל, אבל לכתחילה יש להתיר הנדר וכחכרעת המשנה ברורה. 25. כפי שנכתב בהערה הקודמת, באופן כזה אף לדעת הדגול מרבבה צריך התרה. 26. בספר דרך אמונה הלכות מתנות עניים פ"ה ציון ההלכה ס"ק עב כתב שכן הורה החזון איש. 27. בר"ה דף ו ע"א מבואר שיש שני איסורים בענין בל תאחר, אחד למי שנדר להביא קרבן ולא הפריש ואחד למי שהפריש ולא הקריב. והמפריש צדקה ואינו נותנו לעני הרי הוא כמפריש קרבן ואינו מקריבו שעובר בכל תאחר. עוד שם בגמ' שבצדקה עוברים בכל תאחר מיד (בשונה מקרבנות שאין עוברים עד שיעברו שלוש רגלים) כיון שעניים מצויים תמיד. 28. ואם אין לו כסף בידו, רק בביתו, כתב בספר דרך אמונה הלכות מתנות עניים פ"ז ס"ק ח בשם החזון איש, שאם העני מוכן לחכות עד שיביא מבייתו, חייב ללכת לביתו להביא לעני. ויש לעיין איזה מרחק יתחייב ללכת כדי להביא את הכסף. ואפשר שחייב ללכת שיעור מיל אם לא תכנן ללכת עכשיו לביתו, ושיעור ד' מיל אם בלאו הכי צריך לילך לביתו, כמבואר בברכות דף טו ע"א לענין החיוב לילך בשביל נטילת ידיים. ולולא דבריו היה מקום לומר שמי שאינו נותן צדקה ממניעות צדדיות, שזמנו יקר לו ואינו רוצה לחזור לביתו, אינו עובר על איסור 'לא תאמץ את לבבך' חד פעמי. לכן כתבנו שאם אינו מוצא מי שיתירנו רשאי להקל, אבל לכתחילה יש להתיר הנדר וכחכרעת המשנה ברורה. 29. שאם אינו מכירו יש סוברים שרשאי לתלות שהוא רמאי, כמבואר בכתובות דף סח ע"א "בואו ונחזיק טובה לרמאין שאלמלא הן היינו חוטאין בכל יום", הרי שאחר שיש רמאין מי שאינו נותן צדקה נפטר מצד שלא ידע שהעני אינו רמאי, ועיין במהרש"א שם "וקרא איירי בידוע שהוא עני". וכן כתב הרמב"ם בספר המצוות מצות לא תעשה רלב "הזהירונו שלא למנוע צדקה והרחבה מהאבינונים, מאחינו אחר שנדע חולשת ענינם". אמנם המאירי שם ד"ה אף על פי חולק וכתב "ומכל מקום לא יהא אדם פוטר עצמו במחשבה זו עד שידע הדבר בבירור, הרי אמרו כל המעלים עינו מן הצדקה כאלו עובר עבודה זרה". ויתכן שאין הרמב"ם חולק, אלא שמחייב בדיקה. 30. ומי שנמנע מליתן צדקה עובר על מצות עשה (דברים טו ח) 'פתח תפתח את ירך לר', ועל שני לאוין (שם ז) 'לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך'. 31. הרשב"א בשבועות דף כה ע"א כותב "אילמא צדקה לעני מושבע ועומד מהר סיני הוא. יש מגדולי רבותינו הצרפתים ז"ל שאמרו דדוקא כשעני שואל ממנו צדקה דהשתא מושבע ליתן לו הא לעני דעלמא שבועה חלה עליו דאינו חייב ללכת לפרנס עניים במדי". אמנם לשון הרמב"ם בהלכות מתנות עניים פ"ז הלכה ב הוא 'וכל הרואה עני מבקש והעלים עיניו ממנו ולא נתן לא צדקה עובר בלא תעשה' ומשמע שאין צריך שעני יבקש ממנו, אלא כל שרואה עני מבקש, אפילו מאחריים, חייב ליתן לו. וכן כתב המהרי" קורקוס שם "שאינו מחוייב לבקש אחריו אלא אם ראוהו והעלים עיניו אז עובר משום לא תאמץ אבל אם לא ראוהו אינו עובר", הרי שהאיסור תלוי בראיה, בדומה למצוות השבת אבידה ופריקה וטעינה שהחוב חל על הרואה. אבל בספר דרך אמונה שם ס"ק ז כתב "אבל אם לא בקש ממנו אף על פי שידע שהוא צריך לא עובר בלאו", ומשמע שמפרש כן בדעת הרמב"ם, ובאמת לשון הרמב"ם אינו משמע כן. ובספר ראשון לציון ריש סי' רמז כתב מפורש שלדעת הרמב"ם עוברים אפילו אם העני לא ביקש. בשו"ת יהודה יעלה יוד סי' שלז ד"ה אבל, גם כן מדייק מלשון הרמב"ם שאין עוברים על הלאוין רק אם רואה עני מבקש, אלא שמחדש שם שעל העשה עוברים אף אם לא ראו את העני. וברשב"א מוכח שאינו סובר כן שאם היה מצוות עשה כשאינו רואה את העני אמאי אינו מושבע ועומד מצד העשה, וכן פשוט לשון הרמב"ם אינו משמע כן מדרסתם ולא חילק שאף אם אינו עובר על הלאוין עובר על העשה. ולשון הרמב"ם בספר המצוות מצוות לא תעשה רלב (הובא בהערה 29) משמע שעוברים בידיעה בלבד, אף אם אינו רואה, שלא הזכיר שם רק ידיעה ולא ראה. ובשו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קלא כתב שיש לפרש דברי הרמב"ם ביד החזקה כפי שמשמע בספר המצוות שעוברים אף בידיעה בלבד. 32. כן כתב בספר צדקה ומשפט פ"א הערה ג, ודעתו שיש לצרף דעת הרשב"א שאין עוברים בידיעה בלא ראה (חידוש קצת לדון מכתב כידיעה בלא ראה) עם דעת האמרי בינה אר"ח סי' יג אות ג שאין עוברים כלל בעני המחזר על הפתחים. עוד נראה שיש לצרף סברא נוספת שאין מכירים את שולח המכתב אם הוא עני באמת, (אם לא, שיש לו המלצות מרבנים מוכרים שמעידים שמכירים את מצבו של העני), ולכן יש לצרף שבספר דרך אמונה פוסק כהרשב"א שאין עוברים רק אם ביקש ממנו, וכן כתב בספר הליכות חיים עמוד קלו שדעת הגר"ח קנייבסקי שאין חיוב ליתן לעני שפונה באמצעות אדם אחר. 33. שאינו חייב ליתן יותר משלישית השקל לשנה, וכמו שכתבנו בעלון 22 דינים 1-2, וכן כתב בספר צדקה ומשפט פרק ה הערה כ. 34. מקור שיעור חומש הוא בכתובות דף נ ע"א "באושא התקינו - המבזבוז אל יבזבוז יותר מחומש", ובגמ' משמע שהתקנה היא מדרבנן, וכן כתב בשו"ת חתם סופר י"ד סי' רכט "מן התורה כל שיש לו פרנסת יומו צריך ליתן לו המותר לעני, רק חייו קודמים, אבל כל שיש לו די פרנסת יומו יתן שאר ממונו לעני שצריך, רק באושא התקינו שלא יבזבוז יותר מחומש, וסמכוהו אקרא עשר אעשרנו לך". אמנם בירושלמי ריש פאה מפורש ששיעור חומש הוא הלכה למשה מסיני ושכחוהו, ובאושא החזירו את הדין למקומה. דברי הירושלמי מובאים בשנות אליהו בפרוש הארוך ריש פאה ומדייק שאף הבבלי סובר כן ולכן כתבו 'באושא התקינו ולא 'באושא תקנו', שלא תקנו רמט חדשה אלא החזירו את הדין הראשון למקומו. ובשו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קלא אות ד העיר על החתם סופר מדברי הירושלמי. גם העורך השולחן בסי' יקט סעיף ד חולק על החתם סופר וכתב שמסתבר שתקנת אושא היא מן התורה, שודאי לא חייבה התורה 'ליתן כל מה שיש לו לעניים והוא ישאר עני'. 35. כן פסק השו"ע בסי' רמט סעיף א שאינו חייב ליתן יותר מחומש אף אם עדיין חסר לעניים די מחסורם, וכן כתב הרמ"א שם "ואל יבזבוז יותר מחומש שלא יצטרך לבריות". וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשניות פאה פ"א משנה א "ולא יהיה עוון עליו בהמנעו להשלים כל מה שצריך להם לפי שצרכין יותר

1 קטלוג 21

החלטות אסיפת וועד בית על פי הרוב

שאלה: שנאלנו, אדם שרכש את רוב הדירות בבית משותף, רוצה להעביר החלטות בקשר לתחזוקת הבנין ופיתוחו, בטענה שכיוון שרוב הדירות הן שלו והוא אף משלם את רוב הוצאות התחזוקה, הרי שדעתו מכרעת בכל ספק. שאר השכנים טוענים שיש לקבוע על פי רוב הדיירים ולא על פי רוב הדירות.

תשובה:

מצד הדין הצדק עם בעל רוב הדירות, מאחר שנהוג ומוסכם שכל בעל דירה יש לו זכות הצבעה אחת, הרי שמי שיש לו שתי דירות יש לו שתי זכויות הצבעה, אם כן, מי שיש לו רוב דירות דעתו היא דעת הרוב. וכל זה אם הכריז על אסיפה ונתן לשאר השכנים הזדמנות להשמיע את דעתם. אמנם, ראוי לנהוג במקרה כעין זה, שעל מנת להעביר החלטה יהיה צורך ברוב של הדיירים ושל בעלי הדירות יחד, כדי שלא יוכל בעל רוב הדירות להיות המחליט הבלעדי בכל הנוגע לבנין, ולא יוכלו רוב הדיירים להחליט בניגוד לדעת בעל רוב הדירות.

חשוב לציין: שבשלב לממן צרכים בסיסיים מקופת הוועד, כגון נקיין צביעה וכו' כפי הנהוג, אין צורך בהחלטת הרוב, וכל יחיד יכול לדרוש לעשותם. וכן להפך, אין הרוב רשאי להחליט לממן דברים מיותרים שאינם נהוגים בבית כזה ושלא היו בעבר. וכל השאלה נוגעת רק לדברים שצריכים החלטת אסיפה כגון סדרי עדיפויות, מועדי הניקיון וכן מימון צרכים סבירים, שאינם לא מוכרחים ולא מיותרים.

מקורות

דעת הרמ"א – המשלמים רוב הממון קובעים

ראשית, נקדים שענייני הבית המשותף אכן נקבעים לפי דעת הרוב, וכפי שכתב בשו"ת הרא"ש כלל ז סי' ה "יראה לי שהסכמת הקהל תלויה ברוב דעות שעל כל חלוקי דעות אמרה תורה אחרי רבים להטות". וכן פסק הרמ"א בחו"מ סי' קסג סעיף א "כל צרכי צבור שאינן יכולין להשוות עצמן, יש להושיב כל בעלי בתים הנותנים מס ויקבלו עליהם שכל אחד יאמר דעתו לשם שמים, ולכלו אחר הרוב. ואם המעוט ימאנו, הרוב יכולין לכופ אותן אפילו בדיני גוים". אמנם בשו"ת חתם סופר חו"מ סי' סא כתב שמעיקר הדין כל מה שאנו הולכים אחר הרוב הוא רק בבית דין, אבל בענייני הקהל שכולם נוגעים בזה אין להם דין בית דין, ואין לעשות אלא בהסכמת כולם. ומכל מקום למעשה מסכים לדעת הרמ"א שיש לילך אחר הרוב גם בענייני הקהל, וטעמו שעל דעת כן נשתתפו מתחילה, שאם יארע כזה ילכו אחר הרוב, שאם לא כן איזה תקנה יהי להם. עיי"ש. ואם כן אף בענייני כיוון שקשה לנהל וועד בית אם יצטרכו בכל דבר להסכמת כולם, ודווקא שכן הוא המנהג בכל וועד בית ללכת אחר הרוב, הכי נקטינן¹.

ולענין השאלה איזה רוב קובע, כתב הרא"ש כלל ז סי' ג על מקרה שרוב אנשי הקהילה היו עניים ומיעוטם עשירים, ומיעוט העשירים שילמו יותר מס מכל העניים, וקצת רצו העניים שהם רוב הציבור להחמיר בענין החרמות שהיו עושים להבטיח תשלומי המס והעשירים שהם המיעוט התנגדו. ופסק הרא"ש שלא יתכן שאלו שמשלמים מעט יקבעו ויחייבו את אלו שמשלמים הרבה. על פי דבריו פסק הרמ"א בסי' קסג סעיף ג "כל מה שגובין לפי הממון הולכין אחר רוב הממון, והעשירים שהם מעוט נפשות הם חשובים רוב בענין זה".

לפי דעת הרמ"א בנידון דידן היה מן הראוי לקבוע החלטות באסיפת הדיירים על פי דעת המשלמים את רוב ההוצאות, וכיון שאחד משלם את רוב ההוצאות יש לקבוע על פניו².

דעת הסוברים שכל משלמי המס שווים

אלא שדברי הרמ"א שהמשלמים את רוב המס נחשבים לרוב לכל דבר, אינם מוסכמים. וכפי שתמה המשנה למלך בהלכות גזילה פרק ב הלכה יא על הרא"ש כיצד יתכן ששני עשירים שמשלמים רוב מס יקבעו לכל הציבור, ומביא שם דעת המהרי"ט בח"א סי' סט שמפרש בדברי הרא"ש שרק אלו שאינם משלמים מס כלל אינם בכלל הרוב, והמשנה למלך דחה דבריו, ונשאר בצריך עיון בדעת הרמ"א ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ב סי' כז האריך בנידון זה, ומדייק מתשובת מהר"ם מרוטנבורג שהובאה בתשובות מיימוניות הלכות תפילה פרק יא אות ב שיש לקבוע על פי כל משלמי המס, ואין חילוק בין מי שמשלם הרבה למי שמשלם מעט.

דעת הסוברים שצריך רוב אנשים ורוב ממון

עוד מצוינו בסמ"ע שם ס"ק יג שכתב שאין להוכיח מהרא"ש רק שאין הרוב שהם מיעוט קובע לרוב הממון, אבל שהמיעוט שותף רוב הממון יקבע נגד הרוב, זו לא שמענו. ותמה על הרמ"א שנראה מדבריו שרוב הממון דינו כרוב גמור לכל דבריו. ומסיים שיש לומר שרוב ממון נגד רוב אנשים נידון "כמחצה על מחצה וצריכין להתפשר יחד בעניינים כאלו"³. ובנתיבות חידושים ס"ק יב נקט כהסמ"ע.

וכן הפתחי תשובה שם ס"ק יד מביא משו"ת צמח צדק סי' ב שצריך רוב מנין ורוב בנין, והיינו רוב אנשים עם פורעי רוב המס. ובשו"ת ציץ אליעזר שם הביא שם שו"ת כנסת יחזקאל או"ח סי' י ובצריך רוב מנין ורוב בנין ורוב המס, ואינם יכולים להשתוות יש לקבוע לפי רוב מנין, ושאר הרא"ש שכתב שאין הרוב שפורעים מיעוט המס רשאים להטיל חרם על הפורעים את רוב המס, אין זה רק כשרוב המנין באים

לשנות את מה שהיה מקובל בעבר, אז צריך רוב בנין. אבל בשאר דברים רוב מנין קובע. וכן מסקנת הציץ אליעזר שם, שאם לא ניתן להגיע לרוב מנין ורוב בנין יחד יש לילך אחר רוב מנין, מאחר שבשו"ת משמע שלום סי' פה הביא דעת הרבה פוסקים שיש לילך אחר רוב נפשות וכדעת המהרי"ט עיי"ש⁴.

בבית משותף יש לקבוע על פי הנהוג המקובל

ולהנ"ל היה ניתן לומר בנידון דידן שיש להצריך רוב דירות ורוב דיירים, ובמקום שלא מגיעים להסכמה לקבוע לפי רוב דיירים. אמנם באמת דין זה תלוי בעיקר בתנאים שהתנו השותפים ביניהם כשנשתתפו, או במנהג השותפים, שיש לומר שעל דעת המנהג השתתפו⁵, כמבואר בשו"ע סי' קסד סעיף ז ובסי' קעו סעיף ט. ובהחלטות וועד בית הנהוג הוא שקובעים מראש שכל דירה נותנת זכות לקול אחד, וכמה בעלים לדירה אחת הם קול אחד, אם כן מי שיש לו שני דירות הרי יש לו שני קולות. והדבר דומה קול אחד, אם כן מי שיש לו שני שבבולות 5% הם קול אחד, ויכולים כמה להתאחד ל5% להיות קול אחד, וממילא מי שיש לו 20% יהיה לו 4 קולות, כיוון שקבעו כך את המדד מראש. וכן הוא בבתי משותפים שקבעו את המדד מראש שכל דירה תהווה קול אחד ולא כל דייר. וכן כתב בספר מנחת צבי ח"א סי' יב אות כב.

ואפילו במקום שאין מנהג, מכל מקום, במידה ובחווה המכר מופיע שהתקנון שיונהג בבית המשותף הוא התקנון המצוי, יש לקבוע לכאורה רק לפי בעלי רוב הדירות. מאחר ובתקנון סעיף 13(ג) נקבע "ההצבעה זכאי בעלה של כל דירה לדעה אחת", ומשמע שבעל שתי דירות זכאי לשתי דעות, וכן מפורש בסעיף 14(ג) שאם יש כמה בעלים לדירה אחת יש להם זכות לדעה אחת בלבד. ואם לא מופיע כן בחווה המכר יש דעות חלוקות בין בתי הדין, יש סוברים שכיון ולפי החוק אם לא רשמו בטאבו שיש שינוי בתקנון, התקנון המצוי קובע, וכיון שהקבלן התחייב בחוה לרשום את הדירה בטאבו כבית משותף, והקונה לא התנה עם הקבלן לרשום שינוי בתקנון, הרי הוא כאילו קיבל את התקנון המצוי. אמנם יש בתי דינים שפוסקים שבמקומות שאין הדבר ידוע כלל שיש תקנון כזה, יכולים הקונים מתכוונים להתחייב לפי התקנון, ורק מה שכבר מקובל בציבור הרי זה מחייב מדין מנהג המקום⁶.

אולם בשאלה שנשאלנו שרוב הדירות שייכות לאדם אחד, יכולים השכנים לומר שהשתתפו על דעת שתהיה להם זכות הצבעה, ושדעתם תקבע במקרה שיהיו עוד שישברו כמותם, אבל לא שלא להיות גורם משפיע כלל. ולכן נראה שלכתחילה יש מקום לומר כמו שכתבנו שיהיה צורך לרוב הדירות ולרוב הדיירים, ושיהיה לכל רוב זכות וטו. והיינו שלא יוכלו רוב הדיירים לקבוע הוצאות וחובות על בעל רוב הדירות, ושלא יוכל בעל רוב הדירות לקבוע סדרי עדיפויות והוצאות נגד רוב הדיירים. ונראה שכן ראוי לנהוג כן גם מצד יחסי שכירות הוגנים⁷.

כמו כן נראה כי בכל אופן אין לו להחליט על כך באופן חד צדדי, אלא צריכים להתנסה כולם וזו להחליט, כיוון שאין ללכת על פי רוב רק מתוך הניעוץ כולם ואם יוזמנו ולא יבואו אז יכולים הרוב לקבוע, כמבואר בשו"ת חתם סופר חו"מ סי' סא לגבי החלטות הקהל. ועיין עוד בפתחי תשובה סי' קסט סק"א.

יש להדגיש שלא בכל דבר יכולים הרוב לכופ את המיעוט, שהרי לחרוג ממסגרת השותפות, כגון להחליט לצפות את חדר המדרגות בשני יוקרתי וכדו' אין הרוב יכול לקבוע, וכן להפך, להחליט שלא להשקיע בצרכים ההכרחיים או כפי הנהוג ומקובל באותו מקום אין הרוב קובע, אלא המיעוט יכול לכופ את הרוב, (עיין שו"ע סי' קסא סעיף א וסי' קסג סעיף א ובפתחי תשובה סק"א) אבל במסגרת התחזוקה והסדרתיות או בסדרי העדיפויות הולכים אחר הרוב.

¹ ועיין בשו"ת מהרי"ט שורש קפ שכתב בדעת המרדכי דהא דסגי ברוב אינו אלא במגדד מילתא במילי דשמאי, ולא בשאר עניני חולין. אמנם החוון איש ב"ב סי' ד אות טו כתב על זה "ונראה דענין שאי אפשר להכריע בו על פי תורה וירבה המחלוקת בעיר הוא בכלל מגדד מילתא במילי דשמאי דהרי המחלוקת שנאו לפני המקום ברוך הוא". ויש עוד להאריך באיזה דבר צריך דעת כולם באיזה דבר מספיק רוב, ואין כאן מקומו, שבנידון דידן המנהג פשוט לילך אחר הרוב.

² ובשותפות רגילה, שיש כמה שותפים באיזה עסק, ולאחד או שנים יש רוב ממון, לא מצאתי שהרוב יכול לכופ את המיעוט. ובחברות אכן נהוג בעלי רוב המניות הם בעלי השליטה, וקובעים בכל דבר, ואם כן על דעת כן נשתתפו, אבל בשאר שותפות יש לעיין כיצד לנהוג, שיתכן שאף אם רוב השותפים רוצים לעשות דבר מסוים ומיעוט מתנגדים אין הרוב יכול לכופ את המיעוט, לדברי החתם סופר והמהרי"ק שהובאו לעיל (ועיין חוון איש ב"ב סי' ד אות יד סוף ד"ה במרדכי) שיש לדרן שמא יש לחלק בין כאשר רוצים לעשות דבר חדש או כאשר יש יכוח מה התועלת לשותפות.

³ מחצה על מחצה פירושו 50% מתחבבים לפי הממון ו50% לפי האנשים ועיין בשו"ת צמח צדק (הקדמון) סי' א כיצד מחשבים זאת. ואפשר שהסברא היא כתמיהת המשנה למלך שלא יתכן ששני אנשים יקבעו לכל העיר שאף הם משתתפים בהוצאות, ולכן יש לילך אחר שניהם.

⁴ עוד עמד הציץ אליעזר על הסתירה שבדברי הרמ"א, שבסעיף א הביא דברי מהר"ם שיש להושיב כל בעלי בתים הנותנים מס לילך אחר הרוב, ומשמע שאין חילוק בין אלו שנותנים הרבה לאלו שנותנים מעט, אלא כל הנותנים מס שווים. ובסעיף ג הביא דברי הרא"ש שהולכים אחר רוב ממון. ומכוח סתירה זו הוציא הציץ אליעזר כדברי הסמ"ע ובספר נחלת שבעה סי' כז מפרש בדעת הרמ"א שבדבר שגובים רק לפי ממון, הולכים אחר רוב ממון, ובדבר שגובים מחצה לפי נפשות הולכים לגמרי לפי רוב נפשות (עיין ביאור בדבריו בשו"ת משמע שלום סי' פה). והחוון איש ב"ב סי' ה אות א עמד אף הוא על הסתירה בין דברי המהר"ם והרא"ש ועיין שם מה שדחק בכונת הרא"ש, ולדבריו בדרך כלל הולכים אחר רוב נפשות, אולם סתימת הרמ"א והפוסקים לא משמע כן.

⁵ ובגדר מנהג המקום כתב בשו"ת נחל יצחק סי' סא אות ה ענף ג שהוא דבר שכולם נוהגים כן, אבל אם יש מיעוט מצוי שנוהגים אחרת, אין הולכים אחר הרוב להוציא מהמחזק.

⁶ עיין שו"ת מנחת יצחק חלק ז סי' קכו ומנחת צבי ח"א סי' טו.

⁷ וסברא מעין זו טענה השואלים בשו"ת צמח צ"צ סי' א, ואף הצמח צדק הסכים לזה, אלא שהשואלים טענו טענת סברא זו שרק רוב האנשים יקבעו, ועל זה חלק הצמח צדק, וכתב שאין רוב אחד יכול לכופ רוב אחר.

חיובים כספיים המוטלים על הדייר הבונה
שיעור שנמסר ביום העיון שהתקיים ביום כט אב תשס"ט

שאלה:

- א. שכן רוצה להפוך מרפסת לחדר, או לבנות על הגג שבעלותו כדי להרחיב את דירתו, שכניו מתנגדים בטענה שהוא מנצל אחוזי בניה, מה שימנע מהם להרחיב את דירתם בעתיד. האם רשאים לעכב או לדרוש תשלום על ניצול אחוזי הבניה.
- ב. צד צפון של הבנין יש להם מקום ואפשרות להרחיב את דירתם, ולצד דרום אין אפשרות. האם מגיע לדיירי הדירות פיצוי כספי על כך (תשלומי איזון).
- ג. במקום שמגיע תשלומי איזון לחלק מהשכנים, אך הם לא יודעים על כך ואינם דורשים זאת. האם השכנים שבונים חייבים לשלם מעצמם. והאם יש מצווה לאחרים להודיע להם שהם רשאים לדרוש כסף, מדין השבת אבידה.

תשובה:

- א. יש לחלק את הזכות לנצל אחוזי בניה בין כל השכנים, לפי חלקם ברכוש המשותף. ושכנים רשאים למנוע מאחרים לנצל אחוזי בניה שמגיע לחלקם, אף אם הם רוצים לבנות בשטח שבעלותם. וכן רשאים לדרוש פיצוי כספי תמורת הסרת ההתנגדות.
- ב. לענין תשלום על בניה ברכוש המשותף, אם הבניה היא באוויר ללא עמודים, לא ניתן לעכב וממילא לא ניתן לדרוש תשלום. אם הבניה היא על הגג, בחצר או על גבי עמודים שעומדים ברכוש המשותף, רשאים השכנים, שאין באפשרותם להרחיב, לעכב וממילא אף לדרוש תשלומי איזון.
- ג. שכנים שאינם דורשים תשלום, אין חיוב למרחיב לשלם, שכן רוב השכנים מוותרים על דרישה זו, כשהתווספת אינה פוגעת בהם, וניתן להניח שהם מחלו. ואינו ראוי לאחרים להודיע לשכנים – שאין באפשרותם להרחיב – שזכותם לדרוש תשלומי איזון, ואין מקיימים בזה מצוות השבת אבידה, שעל פי הרוב, הפיצוי אינו סכום גדול, והשכנים המרחיבים שנדרשים לשלם כועסים על אלו שדורשים תשלום, ועגמת הנפש שיש בסכסוכי השכנים והוצאות התביעה בבית דין בדרך כלל עולה על סך הפיצוי.
- ד. זמן התשלום הוא בשעה שהשכנים המבקשים לבנות רוצים לקנות את השטח. ואם עשו קנין מבלי לשלם בשעת מעשה, אין השכנים שהקנו את השטח רשאים לדרוש שלא יתחילו לבנות עד לאחר התשלום, אלא לבטל את הקנין לגמרי, אם הם רוצים בכך.

מקורות

כדין, והוא אינו חייב לפצות על מה שהרשויות אונסים אותו. מכל מקום נראה שניתן לדרוש פיצוי כספי עבור ניצול אחוזי הבניה. שהרי אף במסים יש דין שאם המלך תפס נכסיו של אחד עבור חוב מס שכולם חייבים, כולם חייבים להשתתף אותו. אמנם דין זה הוא רק במס הקבוע בכל שנה, וכלשון השו"ע בסי' קכח סעיף ב "אין לך מי שנתפס על חבירו ויהיה חבירו חייב לשלם לו, חוץ מן הנתפס מפני המס הקבוע על כל איש ואיש בכל שנה". ואם יסכימו שני שותפים שאם אחד ייתפס על ידי אנס יהיה חבירו חייב להשתתף אותו בנזקיו, פשוט שההסכם חל, אם עשו קנין כדין, ואין בזה משום אסמכתא שאין כאן גזומא. ובנידון דידן נראה פשוט ששני שותפים שמתחלקים במגרש, על דעת כן התחלקו שאם יבוא אונס שכוח כזה, של הגבלת אחוזי בניה, יהיה חבירו חייב להשתתף אותו בהפסדים.

תשלומי איזון בבניה על רכוש משותף

עוד יש לדון בבנין שניתן לבנות בצידו הצפוני ולא בצידו הדרומי, האם חייבים דיירי הצד הצפוני, בבואם לבנות, לשלם לדיירי הצד הדרומי, מאחר והגג והחצר וכל השטח שמחוץ לדירות הן רכוש משותף לכל הדיירים בבנין, נמצא שדיירי הצד הצפוני בונים בשטח שהוא שייך אף לבעלי הצד הדרומי. והנה בבניה שניתן לבנות ללא הסכמת השכנים ודאי שאין תביעה של תשלומי איזון. ומקובל בבתי הדין שאם בונים באוויר, ללא עמודים כלל אין צריך הסכמת השכנים. ואף ששותף אינו יכול להשתמש בשימוש קבוע ברכוש המשותף ללא הסכמת שאר השותפים, מכל מקום בניה באוויר, שאינה פוגעת ביכולתם של שאר השותפים להשתמש כבעבר, ביושר לזונו כשימוש ארעי ששותף מותר בו. ומאחר שכן מנהג בתי הדין כל שותפות היא על דעת כן. אבל בניה על גבי עמודים, יכולים השותפים להתנגד. מכיון שמקום העמודים מונע משאר השותפים להשתמש בחצר. אמנם שמעתי שיש בתי דינים שמאפשרים לבנות אפילו על גבי עמודים, ואיני יודע אם זה מצד מנהג או מצד שבשטר הבוררות כתוב שהם רשאים לדון על פי היושר.

בכל מקום שצריך הסכמת השכנים, כגון בבניה על גבי עמודים או בבניה בגג או בחצר, אין אפשרות לבנות ללא הסכמת השכנים רק אם כופים על חלוקה, או מדין גוד או איגוד, והיינו ששותף אחד אומר לשני שהוא מוכן לקנות ממנו את השטח המשותף בשוויון, או למכור לו. ובדרך כלל זה שיש לו אפשרות מעשית לבנות הוא זה שיהיה מוכן לבנות ולשלם. שווי השטח אינו כשווי שטח שניתן לבנות בו יחידת דיור נפרדת, שהרי לא ניתן לקבל רישיון ליחידת דיור נפרדת, אלא כשווי השטח עבור הרחבת דירה. תשלום זה נקרא בלשון החוק 'תשלומי איזון', תשלום שבה לאזן את הזכויות ברכוש המשותף.

שכן שאינו יודע על זכותו לקבל תשלומי איזון

שכן שאינו דורש כסף עבור הבניה, יש לדון אם זה שבונה (ברשותו) חייב לפנות מעצמו ולהציע לשכנו תשלום. והנה השו"ע בסי' רלב סק"ב כתב וז"ל: "ובשלטי הגיבורים סוף פרק הגזול בתרא פסק דצריך להחזיר וכתב עוד שהמלוה לחבירו ואינו תובע הלוואתו אין הלוה חייב לשלם לו מאיליו הואיל ואינו תובע במתנה ביקש ליתן לו, עד כאן וצריך עיון בזה". ואף שלענין הלוואה השי"ד מסתפק בדינו של השלטי הגיבורים, מכל מקום בנידון דידן נראה שאפשר להסתמך על השלטי הגיבורים, שהרי המציאות היא שרוב השכנים מרשים לבנות ברכוש המשותף – תוספת בניה שאינה מפרעת לשכנים – ללא שום תמורה ובעין טובה, אם שאר השכנים במילא אינם יכולים להשתמש בשטח זה, מסתבר ביותר שזה שלא תבע מחל, ואין צורך לשאול אותו אם מחל.

מחן אחוזי בניה

המציאות כיום היא, שכשאדם מגיש בקשה להרחבת הדירה, לפני הוועדות המוסמכות מטעם הרשויות, הוועדות שוקלות – בין השאר – כמה מטרים יש להרחיק מגבול החלקה, וכן כמה שטח לבניה יש לאשר למגרש זה, גודל השטח שמאושר לבניה משתנה לפי גודל המגרש, מיקומו, התשתיות שבאזור המגרש, הצורך לפטור בעיות של חוסר דירות וכדומה. נתונים אלו משתנים מעת לעת כפי הצורך, ולפי ראות עיני הממונים ברשויות. כמובן שברגע שאחד השכנים בונה – אף אם המקום שהוא בונה הוא בבעלותו הפרטית – הרי הוא מנצל מאחוזי הבניה שמיועד למגרש זה באותה תקופה, ויכול לגרום בכך שדיירים אחרים שירצו לבנות, לא יוכלו להוציא היתר בניה אלא על שטח יותר קטן. וממילא יש לדון, האם יכולים הדיירים לדרוש לחלק את אחוזי הבניה שניתן להרחיב בין כל הדיירים, ושאל אחד מהדיירים לא ינצל יותר מחלקו, אלא אם ישלם עבור הניצול. או אפשר, שהבונה הראשון יכול לטעון שהוא בונה בשטח שבעלותו, ותקנות הרשויות אינן מחייבות אותו, ואף אם השני לא יקבל היתר בניה, כתוצאה מכך, הרי זה אונס אישי שלו.

החלטת הרשויות כהחלטת שבעה טובי העיר

ולכאורה נראה מכמה טעמים שדיירים בבית משותף חייבים להתחלק באחוזי הבניה, ולכן אין שכן רשאי לבנות בשלו ולנצל אחוזי בניה יותר מהמגיע לחלקו, ללא הסכמת שכניו. הטעם הראשון: יש מקום לומר שיש לרשויות סמכות מצד טובי העיר, ותקנתם מחייבת את בני העיר, אף בדין תורה. ואף אם נאמר שטובי העיר צריכים להיות כשרים לדון, ומחללי שבת אינם כשרים לדון. מכל מקום נראה שתקנה שאין צריך שיקול הדעת אם לעשות תקנה זו או לא, ואין צורך רק באכיפה ובביצוע טכני, אין צריך שיהיו כשרים לדון. ובנידון דידן הדבר ברור שמוכרח שהבניה תהיה מותאמת לתשתיות האזור, ואף בית דין היה מתקן שלא יבנו רק לפי חישוב אחוזי בניה כאלו, והתקנה מחייבת. וממילא אין שכן אחד רשאי לנצל את אחוזי הבניה יותר מהמגיע לחלקו, כיון שבאמת אין לו רק זכות בניה מוגבלת לפי חלקו.

השטחים שאינם מורשים לבניה כאילו לא קיימים

הטעם השני: אף אם נאמר שאין סמכות לרשויות להגביל את אחוזי הבניה, ונדון אותם כאנסים, אך מאחר שמתחילה בעת שהשותפים רכשו את המגרש ידעו שאין אפשרות לבנות את כל השטחים האפשריים, יש לחשב כאילו קנו מגרש שיש בו כך וכך שטח שניתן לבנות, וכך וכך שטח אבוד. ואם כן הדבר ברור שהחלוקה היתה שכל אחד מקבל חלק שווה בשטחים המאושרים לבניה. דוגמא לכך, ששטח שאינו יכול לקבל רישיון לבניה נחשב לשטח אבוד, אף לפי הצד שהחלטת הרשויות היא בניגוד לדין תורה, מצינו בבי"ק דף קיז ע"א "היכא דאוקמיה עילויה מעיקרא מיקלי קלייה", והיינו שאם הראו נכסים של יהודי לגוי אנס נחשבים הנכסים כאילו הם נשרפו כבר, מאחר שהגוי ודאי יקחם. וכן בנידון דידן השטחים שמחוץ לאחוזי הבניה המאושרים הרי הם כאילו אינם נמצאים כלל, מאחר ולא ניתן לבנות ללא רישיון רק אם מסתכנים בהסתבכות עם הרשויות, וזה מוריד את ערך הדירה. וכן לא ניתן להוציא משכנתא בבנק על בניה ללא רישיון.

הטעם השלישי: אפילו אם נאמר שהשטחים שאינם מאושרים לבניה אינם בגדר 'מיקלי קלייה', מאחר ולפעמים משתנים אחוזי הבניה, או מכיון שניתן לפעמים לבנות ללא רישיון, ואם כן היה מקום לומר שהבונה הראשון יטען לבונה השני, שמה שהשני אינו מקבל רישיון בגודל שווה לרישיון שהוא קיבל, נחשב שהרשויות אונסים אותו שלא

אמנם אף לדעת השלטי הגיבורים אם המלוה בא לתבוע ואומר שמה שלא תבע עד עכשיו לא היה מצד מחילה, ודאי שהלוה חייב לפרוע לו. וכן בנידון דידן אם השכן יתבענו יהיה חייב לשלם. שהרי שנת המקור של השלטי הגיבורים הוא מהדן המבואר בשו"ע שם באחד שנת יתה. כסף ממה שהיה חייב לתת, שבמקום שאין חשש טעות, תולים שנת במתנה, ושם מבואר שאם תבע הנותן ואמר שלא נתן לשם מתנה חייבים להחזיר לו.

השבת אבידה לגלות שיש תשלומי איזון

ומי שידוע על שכן שנותן רשות לבנות ואינו דורש תשלום, והוא מכיר בשכן שאינו יודע שהוא שותף בגג ובחצר שסביב הבנין ושיכול לדרוש כסף עבור השימוש בשטח שהוא שותף בו. יש לדון אם יש מצוות השבת אבידה לגלות לו שהוא זכאי לתשלומי איזון. ונראה שאין בכך מצווה, ואדרבה אם יגלה לשכן הרי הוא יכול לגרום לו רעה. שהרי אף בהשבת אבידה השבת גופו עדיף מהשבת ממונו, וכן מצינו במשנה ב"מ פרק ב משנה ז דורשים "והשבות לו – ראה היאך תשיבו לו", ישע להשיב אבידה באופן שלא יפסיד בעל האבידה. ובשכנים המציאות היא שאלו הבונים אינם מבינים למה האחרים צריכים לסחוט מהם תשלום, כשהם בונים על השטח שממילא לא היה ניתן לעשות בו שימוש. ומטבע הדברים שהם כועסים על השכנים

שדורשים תשלום, ונגרם מזה סכסוכי שכנים והרבה עוגמת נפש, ששווייה עולה על תשלומי האיזון. ולפעמים הזמן והכסף שמשלמים בדיונים בבית דין גם יכול לעלות יותר מכל התשלום. ולכן אין בכך שום מצווה, ואף להיפך.

מתי צריך לשלם

לענין תאריך התשלום, שהשכנים שאינם בונים טוענים שאם יבנו לפני סידור התשלום, יתכן שלא יקבלו את התשלום לעולם, האם הם רשאים לעכב את הבניה עד לאחר סידור התשלום. אם הם מתנים מראש שהם לא נותנים רשות לבנות עד התשלום, פשוט שהדין איתם שאין הם מחויבים למכור את השטח שהם שותפים בו בהקפה. ואם כבר הקנו בקנין אינם יכולים לעכב את הבניה. אלא שהנתיבות בסי' קצ סק"ז כתב שאם הקונה מסרב לשלם עבור המקח מיד, יכול המוכר לומר לו שאם אינו משלם לו המקח בטל, שלא מכר לו אלא על דעת לשלם מיד. ואם כן בנידון דידן יכולים השכנים לבטל את הקנין אם הבונים מסרבים לשלם מיד. אבל מצד דין יעיל ונפיק אזו"י אין המקח בטל, כיון שהמציאות היא שהבונים באים לבקש מהשכנים שימכרו להם, ולא להיפך, וממילא אין דין יעיל ונפיק אזו"י.

ב 31611 קמ"א

12. רבים מהפוסקים סוברים שאם לא באו אליו עניים לבקש צדקה, אינו עובר על שום איסור, אף אם אינו נותן מעשר או חומש ואף אם אין מצבו דחוק³⁸. ואפילו אם באים אליו עניים המחזרים על הפתחים ונותן לכל אחד דבר מועט³⁹ שאינו מצטרף לשיעור מעשר או חומש, הרבה סוברים שאינו עובר על איסור. אלא שנחשב לנותן צדקה בעין רעה⁴⁰. אמנם, אם גבאי צדקה עורכים מגבית עבור עניי העיר שאינם מחזרים על הפתחים, ואינו נותן חלקו הראוי לו, הרי הוא עלול לעבור על איסור דאורייתא⁴¹, ובפרט אם על ידי זה לא יוכלו לספק לעניים די מחסורם⁴². וכן אם ביקש ממנו עני שאינו מחזר על הפתחים, הרי הוא חייב לדאוג שיגיע לעני כל מחסורו, ואינו חייב ליתן הכל בעצמו, אלא יכול להודיע לגבאי הצדקה, כדי שכולם יתנו את חלקם עד שיהיה לעני כל מחסורו⁴³.

מהחומש". ולכן הזהיר הגר"א באגרתו ליתן חומש לצדקה, כדי שלא יעבור על הלאו"ן כשלא יתן צדקה לעני. וכן מוכיח בספר אהבת חסד ח"ב פרק יט סעיף ד בהג"ה שדעת הגר"א שאינו נפטר מהלאו"ן עד שנותן חומש, (יש לציין שבספר מעשר כספים עמוד סב מעיר שיש נוסח אחר של אגרת הגר"א, ושם אינו מופיע כל הקטע מענין החומש). אמנם בספר יפה מראה ריש פאה כתב שאם מצויים עניים לפניו חייב ליתן אפילו יותר מחומש, ובברכי יוסף סי' רמט סעיף ב הביא דבריו, וכתב עליו שדבריו הם שלא כדברי הרמב"ם, הטור והשו"ע. וכן פסק בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א סוף סי' קמג "על כל פנים למעשה אין לבזבז יותר מחומש אם לא לחשש פיקוח נפש". (ועיין שם שכתב בדעת המחבר שחייבים לתת אפילו יותר מחומש אם ידו משגת ואין לעניים כל צרכם, ובוזה חולק הרמ"א על המחבר. וקשה, שלכאורה הכוונה בדברי המחבר שאם ידו משגת יוכל לספק לעניים כל צרכם אף אם לא יתן יותר מחומש, אך לא שצריך ליתן יותר מחומש. וכן מוכח בברכי יוסף שם שהקשה על סתירה בדברי הרמב"ם, שלא פירש את המחבר כמו האגרות משה, אבל האהבת חסד מפרש כהאגרות משה, עיין לקמן ואכמ"ל). יש לציין בספר אורח צדקה מביא שהגר"ח קניבסקי הורה לתת פרוטה לעני אף אם נתן כבר חומש. ואולי סובר שמהיות טוב להחמיר כדעת היפה מראה, ובפרט שאין בזה חיסרון כס, שפרוטה היא ערך פחות מעשר אגורות. 36. ערך שלישית השקל לפי כסף של זמנינו ביארנו בגיליון 22 דין 1. 37. כן מפרש בספר אהבת חסד פרק יט סעיף ד בהג"ה בדעת הרמב"ם, ובוזה מיישב את הסתירה בין שני פסקי הרמב"ם, שבפירוש המשניות פאה פ"א כתב וז"ל: "והרי הוא חייב להשלים להם כל מחסורם כל זמן שמחסורם או צורך פדיונם הוא פחות מחומש ממונו או חמישיתו, אבל אם הם צריכים יותר מחומש ממונו נותן החומש בלבד ומסתלק, ואין עליו חטא בהמנעו מהשלים כל מה שהם צריכים אפילו יותר מהחומש". ובהלכות מתנות עניים פ"ו הלכה ה (וכן נפסק בשו"ע סי' רמט סעיף א) כתב "בא העני ושאל די מחסורו ואין די הנותן משגת, נותן לו כפי השגת ידו, וכמה, עד חמישית נכסיו מצוה מן המובחר... ומשמע שאף אם יתן פחות מחומש אינו עובר, אלא שלא קיים מצוה מן המובחר. (ומכוח קושיא זו כתב הברכי יוסף שם שהרמב"ם חזר בו, ומה שפסק ביד החזקה הוא העיקר לדינא.) ומיישב האהבת חסד שבפירוש המשניות מיירי במי שאינו דחוק, והוא חייב מן הדין עד חומש, וביד החזקה מדובר במי שצריך לדחוק עצמו ליתן חומש ומעשר, ולכן אינו אלא מצוה מן המובחר. וכתב שם שלא מיירי במי שאין לו כלל, שאז אפילו עין רעה אין בזה, אלא שהוא צריך לדחוק עצמו. ובאמת שאין הוכחה שהגר"א (הובא בהערה 35) חולק על זה, וכן היא דעת האהבת חסד להלכה, שאינו מחויב לדחוק את עצמו, אמנם מסתבר שהגר"א חולק, ובפרט שכתב את אגרתו לאשתו שבפשטות לא היתה חיה ברווח (כי היו מתפרנסים ממה שנתנה להם הקהילה). 38. הברכי יוסף (שהובא בהערה הקודמת) סובר שהרמב"ם בהלכות מתנות עניים פ"ו הלכה ה חזר בו ממה שכתב בפירוש המשניות, וסובר שאפילו אם נמצאים עניים ואפילו אם לא נתן מעשר, אינו עובר על איסור, אלא שנחשב לנותן צדקה בעין רעה. ואם כן, אם לא באו עניים אליו לבקש ממנו ודאי שאינו עובר. וכן לפי דעת הערוך השולחן פ"ו רמט סעיף ד שמי שלא נמצאים הרבה עניים במקומו, ונתן לעניים המצויים די מחסורם קיים המצוה מדאורייתא אף אם לא נתן מעשר. (ומה שכתב ע"ז, שאפילו אם לא נתן לעני די מחסורו וגם לא נתן מעשר, אינו עובר על איסור, אם אין ידו משגת, והיינו שאינו עשיר כל כך, וקיים מצות צדקה במקצת שנתן, אלא שהוא נחשב לנותן בעין רעה.) וכן דעת האהבת חסד בח"ב פ"ט סעיף ד בהג"ה (אף שהוא מפרש בדעת הרמב"ם שאם ידו משגת חייב ליתן חומש מן הדין) שאפילו לדעת הרמב"ם בפירוש המשניות (שהוא המחמיר ביותר, עיין הערה 31) אם לא באו עניים אליו לבקש צדקה, אינו חייב ליתן חומש מן הדין. וכן דעת הראשון לציין בסי' רמז סעיף א שאם לא באו אליו עניים, אינו עובר על הלאו"ן שנאמרו במצוות צדקה, אלא שמחדש שעובר על מצוות עשה של 'עשר תעשר', וכשטתו שיש חיוב מן התורה להפריש מעשר כספים (ועיין דין 4 שרוב הפוסקים חולקים). 39. יתכן שמתנה מועטת שנותנים לעני המחזר צריך להיות בשיעור כזה שבין כל התורמים יוכל להשיג כל פרנסתו. וצריך עיון. 40. בשו"ע סי' רנ סעיף ג נפסק 'עני המחזר על הפתחים אין נותנין לו מן הקופה מתנה מרובה אלא מתנה מועטת', וכתב הש"ך שם בסק"ד "והוא הדין מכל יחיד ויחיד שמחזר אצלו, אין צריך לתת לו מתנה מרובה". וכן כתב הבי"ח שם באריכות שאפילו עשיר אינו חייב ליתן לעני המחזר על הפתחים רק מתנה מועטת, אבל לשאר עניים מחזרים חייב ליתן מתנה מרובה. ובוזה מתפרשים דברי השו"ע בסי' רנ סעיף ה 'עני העיר מרובים, והעשירים אומרים יחזרו על הפתחים, והבינונים אומרים שלא יחזרו על הפתחים אלא תהיה פרנסתן מוטלת על הצבור, לפי ממונ'. והיינו שאם יחזרו על הפתחים יתנו כולם מתנה מועטת, בין העשירים ובין הבינונים, מה שאין כן אם יהיו מוטלים על הציבור ולא יחזרו על הפתחים, יצטרכו העשירים לתת יותר מן הבינונים. האמרי בינה באו"ח סי' יג אות ג מצדד שאין הלאו"ן של לא תאמץ ולא תקפוץ חלים על מי שאינו נותן לעני המחזר על הפתחים, שאם לא יקבל ממנו יקבל מאחרים, ואינו עובר רק על מצוות עשה. אמנם בשו"ת קול אליהו ח"ב יו"ד סי' טי כתב בפשיטות שעובר גם על הלאו"ן אם אינו נותן לו צדקה כלל. 41. בשו"ע סי' רמח סעיף א נפסק "כל אדם חייב ליתן צדקה... ומי שנותן פחות ממה שראוי לו ליתן, בית דין כופין אותו מכת מרדות עד שיתן מה שאמדהו ליתן". ומקורו בכתובות דף מט ע"ב, ובתוספות שם הקשו איך כופין על הצדקה הרי מתן שכרה בצידה, ואין כופין על מצוות עשה שמתן שכרה בצידה, ומיישבים שכוין שבמצוות צדקה יש לאו של לא תאמץ ולא תקפוץ, כופין. הרי שאם אינו נותן חלקו לעני העיר עובר על הלאו"ן. בספר קהילות יקב ב"ב סי' ו כתב שיש שעבוד נכסים על החלק שחייב ליתן לצדקה, דהיינו, על הדבר המועט שחייב ליתן לעני המחזר על הפתחים, ועל חלקו בקופת הצדקה של בני העיר. 42. אבות פ"ה משנה יג שנינו "נתנו אחרים ולא יתן הוא, עינו רעה בשלוי", והקשה התוספות יום טוב, שמשמע שאין בזה רק דעינו רעה, ובאמת הרי עובר על שני לאו"ן. ומתרחק שכיון שאחרים נתנו והעני קיבל די מחסורו מאחרים, אינו עובר על הלאו"ן. ולפי דבריו אינו עובר על הלאו"ן רק אם גרם שלא יהי לעני די מחסורו. 43. כן פסק הרמ"א בסי' רנ סעיף א.

הקדשות והנצחות לעלון הבא תתקבלנה בברכה עד ליום כ' כסלו

בטלפון: 02-5023637 או בפל': 052-7642-346